

Şeyh Ali ve Risâle-i Hâl-i Merdân

Mehmet AKKUŞ

Prof. Dr., Ankara Ü. İlähiyat Fak.

Tasavvufta nefis terbiyesi ve kalb tasfiyesi önemli bir eğitimidir. Bu maksatla müritler seyr-i sülûkta başlangıçtan itibaren bir takım merhalelerden geçmesi gerekmektedir. Çünkü tsavvufta, "Nefsini bilen, Rabbini bilir." şeklindeki rivâyet bu eğitimin temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Kişi aczini, noksanını bilir-se Rabbinin kudretini, yüceliğini daha iyi kavrayacaktır. Bunun için de kişinin manevî bir eğitimden geçmesi gerekir.

Nefisle mücadele ise kolay değildir. Hatta bu hususta yapılacak gayret, büyük cihat kabul edilmektedir. Mutasavvıflar bu büyük cihadı yapmak için müridlerine ilk olarak nefis terbiyesinin önemini ifade ederler. Bu eğitimde nefsin, insanın hayatı ve amelleri üzerindeki etkileri anlatılır. Nefsin mertebelerinin kişi üzerindeki etkileri, bunlardan kurtulup bir sonraki merhaleye geçmek için lâzım olan mücadele hakkında bilgiler öğrenilir.

Âyet-i kerimelerden hareketle mutasavvıflar nefsin mertebelerini yedi olarak tespit etmişlerdir. Bu yedi mertebe, emmâre, levvâme, müllhime, mutmainne, râziye, marziyye ve sâfiyedir.

Seyr u sülûk esnasında bu yedi mertebenin nasıl katedileceği, müridin hangi sıkıntılarla karşılaşacağı gibi hususları anlatan müstakil risaleler yazılarak konunun önemi ve yapılması gerekenler anlatılmıştır. *Atvâr-ı seb'a* adı altında ifade edilen bu kabil risalelerden bir kısmı, tasavvufî istihlâhlarla dolu, dil ve üslûp bakımından oldukça ağır bulunduğu zaten çetin olan bir konunun kavranmasını iyici zorlaştırmaktadır.

Bu sayıda metnini vereceğimiz *Risâle-i Hâl-i Merdân* adlı risalenin nefis mertebelerini anlatma konusunda çok sade bir anlatımı vardır. Risale'nin müellifi hakkında elimizde geniş bilgi bulunmamaktadır. Sadece risalede manzum kısmın sonundaki bir dörtlükte ismi şöyle ifade edilmektedir:

*Şeyh Ali'ym nâmım Merdân verdiler
Vüs'atime göre meydan verdiler*

*Aşkın meydanında sofrâ serdiler
Sabaveti pîr-i Yezdân'dan aldım*

Buradaki ifadeye göre risâlenin müellifi Şeyh Ali'dir. Risâlenin adı ise *Risâle-i Hâl-i Merdân* olarak ifade edilmektedir. Bu isim müellifin kendi verdiği isim değildir. Yine risâlenin metninden anlaşıldığına göre müellif, kendisinin seyr-i sülûku esnasında geçmiş olduğu eğitimi hikâye etmektedir. Yine Mülhime mertebesinde ifade ettiğine göre kendisi Nakşibendilikte karar kılmıştır.

Eser nefsin mertebelerinin anlatıldığı mensur kısım ile, on altı kitadan oluşan bir koşmadan ibarettir.

Biz burada sadece Risâle'nin metnini vermekle yetineceğiz. Eserin değerlendirilmesi ve müellif hakkında daha geniş bilgi için ayrıca çalışılması gerektiği meydandadır.

"Risale-i Hâl-i Merdân"

Giriş

Allahu zü'l-Celâl'e hamd ü senâ ve rasûlüne salât ü selâmdan sonra, tâlib-i dî-dâr ve sâlik-i râh-ı hakikat olan ihvân-ı mü'minîne dualar olunup, tarafımızdan iş bu Risâle hediye olunmuştur. Zira peder-i manevî olan kimsenin veled-i manevîsine nush u pendden ziyade hediyesi olmaz.

*Benim rûhum!
Dil dili var dilden dile.
Dil dile mekûn dilden dile.
Varılmaz hâne-i dile.
Zeyd Amr Bekr ile.*

Herkes bulunduğu tarîkin evvel ilmini tahsil edip, badehû ameline mübâşeret etmek gerek. İbtidâ ilm-i şeriatür ki, cümleye farz-ı ayn olmuştur. Badehû ilm-i tarikattür ki elzemdir. Badehû *ilm-i marifetu'llâbtür* ki lâzımdır. Badehû ilm-i hakikattür ki, nimet-i Hak'tür. Amma ilm-i tarikat bahr-ı muhît olmakla, ondan bir kita beyan olunmuştur. "Hayru'n-nâs men yenfe'u'n-nâs" "*İnsanların en hayırlısı, insanlara faydası dokunandır.*" tahtında dahil olmak ümidiyle ehl-i zikrin duaları rica olunur.

Bismillâhirrahmânirrahîm Rabbene'ftah beyne'nâ ve beyne kavminâ bi'l-hakki ve ente hayru'l-fâtihîn. Allahümme'ftah lenâ hâzihî'l-kunûze ve'kşif lenâ hâzihî'r-rumûz. Yâ ahî e'izzeke'llahu fi'd-dâreyn. Ene ekûlu bi-iznillâhi Teâlâ isma' minnâ bi-avnilâhi Teâlâ. Akbil velâ tehaf inneke mine'l-âminîn. Üd'u ilâ

رجال مردان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الله ذواجلاله حمد و ثنا و رسولنه صلوة
وسلامدن صكره طالب ديدار و رساله
راه حقيقت اولان اخوان مؤمنين
دعالم اولنوب طرفزدن اشبور رساله
هديه اولنمشدر زبيري پدر معنوي
اولان كسه نك ولد معنوي سينه نصح
و پندن زياده هديه سي اولان بنم
روحم دل دلي وار دلدن دله دل ديله
مكن دلدن دله وار ملازخانه دله زياده
بكر ابلاه هر كس بولند يعني طريقك
اول علمني تحصيل ايدوب بعده عملنه

مبائن

Rabbike; İlahî ente maksûdî es'elûke ridâke matlûbî bi-hurmeti cemâlike yâ Rahîm, irham fetekabbel duâenâ.

Nefsin Mertebeleri

1. Nefs-i Emmâre

Benim canımı İklîm-i heffîde seyr ü sefer ve sahrâ-yı fenâda seyyah olduğumuz esnâda şâh-ı bakâdan bir elif istikamet ihsan olundukta, cins-i râyed rüya mistillü beyne'-nevm ve'l-yakaza güya vâkıada olan budur ki, sahrâ-yı fenânın şehir ü kurâlarından bir şehir-i azîme uğradım ki, tûl u arzını göz ihâta etmez. Ol şehrin içinde olan mahlûkun kesreti bî-mertebe kim, sokağında rahat gezilmez ve ahâlisi cümle cihanda mevcut olan mahlûkun her sınıfından mahlût Arap, Acem, Türk, Rum ve cümle keferenin envâi anda mevcut bulunmakla hayrette hayran, bir acîb seyrân vâki olup, ol şehrin vasatında bir azîm kale bina olunmuş ki, burc u bârusu eflâke beraber. Hâric-i sûrda bir zulmet müşahede ettim. İbtidâ fehm ettim ki, hâric-i sûrda vâki olan bu şehrin ezelden, şems-i hakîkattan bir şule düşmemiş ve düşmez. Ve ahâlisini gördüm. Fehm ettim ki, bu şehrin ahâlisinin götülleri dahi dâr-ı zulmettir. Zira meşrepleri kilâb-âsâ bir lökma için birbirlerine hırlaşırlar. Az bahane ile birbirlerini yırtarlar. Şehvet ve gazabları galip olmakla, tabiat-ı nâriyyeleri galebe ettikte birbirlerin katl ederler. Zinaya meyl ü râğbetleri galip olduğundan bir fahişe ardına üçü beşi düşüp, birbirlerini kısıknıp helâk ederler. Sirkat ü bühtân ve iftira ve şurb-ı hamr ve gybet âdetleri olup, bir zerre Hak'tan havf etmezler ve günâh-ı kebâiri işleyenlerin ekseri İslâm'dan önce olup, bazıları dahi ulemâdan olup emr-i bi'lma'rûf, nehy-i ani'l-münker eden ulemâ, vâiz ve sulehâsı dahi ol şehirde zuhûr edip, ol Şehir-i Emmâr'da, ahâlisinin sû-i hâlınden nâşi bir vechile ülfet edemeyip, ol şehir-i azîmin vasatında vâki olan kaleye hicret ederler imiş.

Fakir dahi bir miktar bu şehirde misafir oldum. Arzu ettim bir söz anlar kimse bulup bu şehrin ismini ve hâkimini ve vâlisini suâl ettim. Ulemâsından birin buldum, suâl ettim. Bu şehrinizin ismi nedir? Cevapta ismi Emmâre'dir, dairesi gaffettir ve dâr-ı zulmettir. Ve padişahlarını sordum. Bizim padişahımıza Akl-i Maâş derler. Bir âlim ve hikmette mâhir, müneccim ve tabîb-i âkil ve nâdir; kürre-i zemînde akrânı yoktur. Vezirinden suâl ettim. "Kuvve-i müdrikedir ve hiss-i müştereke ve kethüdâsı ve vekîl-i harcı kuvve-i vâhime ve vesvâdır." cevabına göre idrak ettim ki: Ne kadar ahlâk-ı zemîme ile mezmûm olan kimseler var ise, Akl-ı Maâş nâm şâhın emektarı ve mahrem-i esrârı olmuşlardır.

Fakir dahi akl-ı maâşın her fende mâhir olduğunu anladım. Kendime sebep-i maîşet için bir zaman-ı muayyende durmak üzere görüştim. Lâkin kendi zîr-i hükümetinde olan mahlukun cümlesi maâsiyi mürtekip olup, Akl-ı Maâş, iklim-i

vücûda padişah olup, bunların isyanların ru'yet eder. Men'ine kudreti yoktur. Ruhuma azîm sıklet âriz oldu. Sonra bu âyet-i celîleyi hutûr etti. "Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır." (Zâriyât 58)

Bir gün ârifâna söyledim:

-Şahım! Senin bu şehrin ulemâsı, ilimleriyle âmil olmazlar ve Hak'tan havfları yoktur. Ahalisi dahi te'dîb olmazlar. Gönüllerinde nûr-ı iman lemeân etmez. Bu ne hikmettir?

Cevap etti ki:

-Benim ahâlîmnden değildir. Zaten iblis bu şehrin halkını yoldan çıkarmıştır.

2. Nefs-i Levvâme

Bu Emmâre Şehri halkıyla ülfet edip, fesatlarında mahrem olmuştur. Onların fesatlarının def'ine bir tedbir edemedim. Fakir bir seyyahım. Bu şehrin vasatında olan kaleye varayım. Cevapta ol kaleye Levvâme daireleri derler. Ol yer de, benim zîr-i destimdedir. Lâkin Levvâme ahalisi, Emmâre şehrinin ahalisine kıyas olmaz. Bu şehir-i Emmâr'da iblis müdâm sakin olduğundan bu şehir ahalisine tövbe müyesser olmaz. Lâkin Levvâme şehrine vesvâs tamamıyla tasallut edemez. Onlar dahi günâh-ı kebâiri mürtekip olup, şûrb-i hamr ve gıybet ve sirkat ve bühtân ederler. Lâkin der-akab tövbe ve istiğfar ve nâdim olur.

Akl-ı Maâş padişah sükuta vardı. Hemen der-akab kendimi Levvâme nâm kaleye can atıp kapısına vardım. Gördüm ki bâbının üzerinde "et-Tâibu mine'z-zenbi kema lâ zenbe lehû" (Günabtan tevbe eden, sanki hiç günah işlememiş gibidir.) yazılmış.

Hemen bu hat manzûr olduğu gibi tâib ü müstağfir olup, Kale-i Levvâme'ye dahil oldum. Gördüm ki, Şehr-i Levvâme ahalisi, Emmâre Şehri ahalisi kadar yoktur. Nısfı kadar anca. Bir zaman hayli müddet durdum. Ahalisinden suâl ettim. Fuhûl-ı ulemâdan bir müftüleri var imiş. Vardım edîbâne selâm verdim. Ta'zîm birle selâmımı aldı. Onun huzurunda bir vakit işledim.

Orada dururken ahalisiyle sohbet edip, Levvâme şehri sakinlerinden, padişahlarından suâl ettim. Cevapta, "Padişahımız, akl-ı maâştır." Sübhânallâh dedim. Evet şehrimiz akl-ı maâş hükmündedir. Etbândan suâl ettim. Cevabında:

Kibr ü riyâ vü taassub ve buhl u hased u nefsanîyyet ve gıybet ü tama' vü nifâk. Zühd-i tâm vekilidir. V e nice fâzıl u sâlih ve âbid cânlar bu şehirde mevcuttur.

İnşâallah bu kale Hak tarafına istidadı var. Lâkin dokuz ejderha pençesine rast gelmişler. Bir mürşid-i kâmil görmemişler. Hulâsa çare bulamamışlar. Bunlarla meşrebleşememişler. Çünkü vücut ikliminde 1. Kibr, 2. Riya, 3. Taassub, 4. Buhl, 5. Hased, 6. Nefsanîyyet, 7. Gıybet, 8. Tama', 9. Nifak gizli ejderhadır.

Ulemâ, sulehâ ve meşâyih mağrur olup, bunlarla mezheb meşreb gizler. Ma-

âzallâhi teâlâ ehl-i Hak ile zıttır. Ed-dıddân lâ-yectemiân. (İki zıd, bir arada olmaz.)

Bir defa, salihler ile ülfet edeyim, dedim. Gördüm ki onlar, cehennem havfından afv ve mağfîret ümidiyle ibâdât ve tâat ederler. Ve cennet arzusuyla leyl ü ne-hâr bî-rahâat olup, cennet safâların ve hûr u gılmânın her birini vasf edip, tarîk-i cennete tergîb ederler.

Bir şahsa, Emmâre Şehri ahalisinden şikayet ettim. Vücut ikliminde Emmâre Şehri'nin halkı bir alay kâfirler ve müfsidler, kâtil, târikü's-salât ve şâribü'l-hamr-lardır. Onlar fırka-i dâledir. Bizim şehri levvâmeme gelmezler. Cenâb-ı Per-verdgâr hidayet eder ise ondan hicret edip, bu şehre gelip fiillerinden nâdim olup, tövbe ve istiğfâr ederler. Yoksa onda iken müyesser olmaz.

3. Nefs-i Mülhime

Kendi şehrinizdeki levvâme şehri içindeki kalenin hâline suâl ettiğimde, dedi ki:

Ol kalenin ismi Mülhime'dir. Orası ayrıca şâhlıktır. Padişahlarının ismine Akl-ı Maâd derler. Vezirlerinden suâl ettim. Vezirinin ismine sultân-ı aşk derler. Fakat o şehre bizden asla giden yoktur. Hicret edip, gidene bir dahi Levvâme şehrimize koymayız. Zira onlar ol Şehr-i Mülhime'nin veziri olan sultân-ı aşka gayetle tâbi olup, muhabbet edip, can u baş, mâl u menâl feda edip, bizim padişahımız Akl-ı Maâş'ın tedbir ve tasarrufuna itibar etmeyip, teslim olmayıp, nâmus, vakar ve zühdü terk edip, tasarruf ve tasavvuf mütâlaa edip, kitaplar yazmışlar. Fakat hiç bir harfi şeriat kitaplarına mutâbık değil ve içlerinde mürşid ve delil ve rehber addolunur kimseler vardır. Hırka ü tâc u abâ giyip, sûrette kisve-i ehlullâh ile olup, kavlı fiilleri şer'a muğâyır. Onların emirlerine imtisâl ederler imiş.

Onların cümlesi fırka-i dâleden ehl-i tarîk bulunmuşlardır. Zinhar Mülhime kalesine uğramayasın. Onlar sâz u söz, tanbur, ney, kudûm ile Allah derler. Onlar bizim Levvâme şehrimize gelip, erkanlarını icra edemezler. Ulemâmızda amel tarafı ve gayret-i diniyye galip olmakla ittifak edip, ahkâm-ı şer'iyye ile amel üzere hareket ederiz. Şer'in hilâfı bir şey gördüğümüz gibi der-akab hücum edip, men' ederiz. Ve nice adamların zikr ettiğini haber alıp katl ederiz. Ve bizde olan ulemâ vü sulehâ, âbid u zâhid şehri Mülhime'de yoktur.

Bir vechile nefret edip, Levvâme'den içeri olan Mülhime-i mübâreke şehrine teveccühle, "Yâ Rab! Medet ve kerem senden." deyip, kalesi kapısına vardık. Üzerinde, Bâbu'l-cenne mektup. Lâilâhe illâllah, kelime-i şerifini kıraat edip, hem der-akab Cenâb-ı Allah'a secde-i şükür edip, şehri Mülhime'ye dahil oldum.

Nakşibendî dergâhında sakin olup, baktım ki ahalisi zevk u şevk ile her-dem safa edip, beynlerinde nizâ' ü fezâ ü fesad u hased ve buğz u adâvet olmadığı gibi a'lâ vü ednâ birbirine i'zâz u ikrâm ve ihtirâm edip, meclislerinde sohbetleri dilber u dîdâr ve zikrullâh. Daima safâ-yı rûhânî ile ahalisi cefadan ârî olup, cen-

net safâsında mütelezziz gördüğümünden naşı onda ikamet ettim. Hayli meclis-i şeriflerinde sohbetleriyle müşerref olup, ruhânî, cismânî onda cümlesi mevcut.

Fakir dahi hayran kaldım. Onda hüsn-i zan olunur. İhtiyar, ârif ve âgâh bir zattan suâl etim:

Azizim! Bir seyyâh-ı fakirim. Gönül marazlarından, gaflet ve zulmet nâm illetlere mübtelayım. Bu mülhime şehrinde gönül illetlerine deva eder tabîb-i hâzık bulunur mu? Lutf edip haber verin. Ve isminiz nedir? dediğimde;

İsmim hidâyettir. Ezelden bu âna kadar benden kizb sudûr etmemiştir. Ancak vuslat tarîkını candan suâl eden tâlibe dîdâr sebilini etrâfıyla haber vermektir. Sen dahi bir âşık-ı sâdık fakirsin. Can kulağını açıp, sözümü dinle.

İş bu sakın olduğun şehir-i mülhime dört mahalledir. Biri her birerlerini ihata etmiştir. Mahallenin ismine Mukallidîn derler. Senin aradığın tabîb-i hâzık bu Mahalle-i Mukallidîn'de sakın olmaz ki, senin senden olan gaflet ve gönül zulmetine ve şirk-i hafîye ilac eyleye. Hâlen tabîb-i kulûb sûretinde olup, tâc u hurka ile şeyh sûretinde olanlar irfân-ı kâlîde ârifler ve mukallid ve müfsid-i müddeiler davalarını gönülde isbata kâdir olamayan müddeiler, ahlâk-ı zemîmede, şirk-i hafîde ve şehri şehvette ekl ü şürb ü cimâ' ve lu' b u lehv u nisyânda olup, mukallid ârifler dillerini gayet mahfi ve müdrîk zind ü zeki olur. Fehm ü firâsetleri, galip oldukları lisanları daima zikirde olup, esmâ-i ilâhiyyenin tesiriyle bazan bazan hayal filan müşâhede eylediklerinde bîçâreler kendilerini tabîb zannıyla tefâhurlanurlar. Hâlbuki tabîb-i hâzık da bu kadar âhâlinin malumudur.

4. Nefs-i Mutmainne

"Bu mahallede senin maraz-ı kalbine merhem-i şâfi verir tabîb yoktur. Bu mahalleden bicret edip, Kale-i Mutmainne tarafında olan Mahalle-i Mücâhede'ye varıp, onda derdine derman eder tabîb bulursun." dedikte, hidayet hemen can atıp, *"Bu illetlerden halâs olmak için hevâdan fâriğ ol. Âlemde sultanlık budur."* deyip, mahalle-imücâhedeye varıp misâfir oldum. Çünkü şeyhim kaddesallâhu sırrahû hazretlerinin, *"Men lem yücâhid lem yüşâhid"* (Mücâbede etmeyen, göremez.) buyurdıkları o iklimin ahâlisini gördüm. Zayıf ve edîb ve zâkir ve şâkir ve mücâhid, oruç, ibadât ve râğîbât üzere sakın ve sâkit u âlim ü âmil kimselerle görüştim. Bildim ki bunların bu misülli hareketleri rezâil-i ahlâktan ve şirk-i hafîden ve zulmet u gafletten halâs ve âzâd olup, mutmainne kaleşine dahil ve istîdat kesb edip, "ircî" hitabına müstahak olup, bâb-ı rızâda mukim olmak için imiş.

Fakir dahi nice seneler onlar gibi hareket edip, bir an zikir ü fikri terk etmeyip, sabr u tahammül ü kanâat ve gayret edip, mücâhededen hâli olmadım. Lâkin şirk-i hafî ve zulmetten ve gafletten halâsa çare bulamadım. Sâkin olduğum Mücâhede Mahallesi tabiblerine rica eyledim. *"Benim emrâzıma ki şirk-i hafî,*

gaşlet ve zulmettir. İna yet buyurup bir merhem-i şâfi buyurun." dedim. Dur biraz daha uğraş. Bir vakit o hâl üzere iken tekrar, "Aman halâsa çare!" dedim. Cevap ettiler. "Bu mahalle, mücâbededir. Bunda senin derdine derman yoktur. Mutmainne kalesine karîb bir mahalle dahi vardır. Ol mahalleye, Mahalle-i Merâkiyye ve Mahalle-i Münâcaat derler. İletine ilac eder tabib onda bulunur."

Derken, hemen baktım ki, şeyh hazretleri mevcut oldu. Tabib anlar imiş. Hâlimi arz ettim. Biraz düşün buyurdular. Anda Mahalle-i Merâkiyye'ye vardım. Gördüm ki çok kimseler, zikr-i kalbîde veled-i kalb sahipleri olmuşlar. Yani o mahalle ahalişi iş zeminde huşû' ve hudû' ve huzûrda melûl mahzûn ve bî-nutuk ve bî-lisan zahirleri harâb, bâtunları mamûr olup, meşrebleri halîm selîm ve havf-ı Hudâ'dan birbirleriyle ülfet etmezler. İlm ü hikmetle birbirlerini murâkabe men' etmezler; asla birbirlerine zerrece bâr olmazlar.

Fakir dahi Murâkebe Mahallesi'ne vardım. "Nice seneler ikamet edip, çok savuştım; onlar gibi ettim; lâkin gaşletten âzâd oldum; çok müddet sonra. Ammâ şirk-i hafîden ve gönül zulmetinden âzâd olamadım. Hâlim nice olacaktır." diye gözüm yaşı zâr-ı giryân hayrette hayran bir garib seyrâna uğradım ki, gamma gark olup, her anda ölmek arzu edip, yedimde olmadığından melûl mahzûn murâkabe de dururken, yine mukaddem nâsîh ki, hidâyet-i Hak nâm zuhûr edip, hâl-i perişânıma merhamet edip, buyurdu ki:

"Ey gurbette esir ve zâr u giryâne! Sen derdine bu hâl ile derman bulamazsın. Bu mahalle-i murakabeden ileride, Mutmainne Kalesi vardır. Onun bâbının önünde bir mahalle vardır. Adına Fenâ derler. Olursa hâline çare o mahallede olur." dedikte, der-akab kendimi orada buldum.

Ah künh-i hidâyet-i Hak olan nâsîh gelip, "İfnû sümme'fnû sümme'fnû fe'bkû sünme'bkû sümme'bkû" riizgarı, sana burada ayân olup, emrâz-ı şirk-i hafîden ve gaşletten ve gönül zulmetine deva eder. Mahv u fânî ve bî-vücut olan tabîb-i bâzıkların ilâcî sebebiyle şifâ-yâb olursun." dedi, kaybordu. Der-akab ser-tabib olan sultanım geldi. Suâl ettiler. Ağlaya ağlaya haber verdim. Aman sultanım, aman dedim. "Allah'tan başka her şey yok olacaktır." (Kasas 88) âyet-i celilesin kiraat edip, bahr-ı ummâna daldılar.

O anda tûfil çocuk, babasının kucağına yatar gibi ser-i perişanımı tabibin dizine koydum. "Aman sultanım!"; deyince, hakîri hemen bir deryaya daldırdılar, çıkardılar. Daldırdılar kaç defa! Fakat bizim ile yüzbin kimse dalıp, çıkıyor. Tariften âcizim. Hatunma geldi ki, benim bir yâr-ı gâr-ı gam-küsârım var idi. Tahir Efendi nereye gitti? Baktım yanımda. Elhamdü lillah. Derken, sultan-ı evliya bıraktı gitti. "Burası neresidir.?" dedim. Mahalle, fenâdır; ahalisini gördüm cümlesi helâk (olmuş) gibi sâkit, meyyit gibi nutka takatları yok. Adeta sıhhatlarından kat-ı ümid etmişler. Hemen melekü'l-mevte muntazır olup, durmuşlar. Mahallerine gelip, gidenlerden haber alıp, mahallesi ahalişi evkât-ı hamseyi edâdan bir

fi'le kâdir olmayıp, dünya-ukbâ, Zeyd-Amr bilmezler. Hatta havf u recâdan geçmişler ve lezzet-i cismânî ve lezzet-i rûhânî ile müfid olup, mütelezziz olmazlar gördüm. Onların o hâllerine bakıp, fakir dahi bir nice seneler onlar gibi ettim. Zahirimi onlara taklid ile mutabık, ama, bâtın hâlleri bir vechile ma'lûmum olmayıp, fenâ ve hâl-i fenâyı tarif mümkün olmayıp, o hâlde mahall-i fenâda dahi bir gam ve âlâma uğradım ki, hâlimi tabîbe arz etmeye bende benim olarak mülküm üzere bir vücud bulam ki nazar ettim. Mekândan münezzehtir ve müberrâ olduğu hazır nâzır, vücud benim demek hata ve yalandır.

Fakir ise, bu kadar emrâzlardan halâs olmak için ne kadar zahmetlere ve meşakkatlara düçâr oldum. Bu hâlde dahi acz u hayretim ziyade olup, cümle murâdımından vazgeçip, gözüm yaşı bilâ-ihitiyar akar. Tamam ben varım ve amanım var. Tâlibim, matlûbüm dahi var. Hâl kaç defa zahir olur bilmem! “*Yâ Rab! Ne çare kılam, dilde olan ızdırabıma? Ey vâkıf olan Âlimü's-sırrı ve'l-bafıyyât! Hâlime rahmet et.*” diye feryatta iken, tâlib-i didâr terbiyesine memur olan mürşid-i kâmil tabîb, bu garib u bî-kes ve bî-vücûdun hâline rahm edip, Hak ile ilhâm-ı Rabbânî kitabından okudum. Buyurdu ki, “*İbtidâ fenâ-yı efâl elzemdir.*” dedi ki ve per gibi hemen yedimi uzatmak murad ettim. Gördüm ki bu elim, cemâd gibi anâsır-ı erbaadan mürekkep bir ma'nâdır. Yed benim değil. Bu hâl üzere tefekkür ederken hakire birden hutûr etti ki, “*Rabbın istediğini hakkıyla yapandır.*” (Hûd 107) birdir. Bunu bilmezdim; anladım ki, memur olan, zât tarafından dır. Fânide hiç bir fi'le kudret yoktur. Kâdir birdir, abdim; kudretim yok. Ve'lhâsıl her ne fi'l benden sâdır olacak ise, ol Fa"âle ve onun kuvvet u kudretine havale edip, cümle hakirden sûret-i beşerde vâki olan efâlden fâriğ olup, tamamıyla fenâ-yı efâle ne demektir?

Himmet-i ehlullah ile ve ilhâm-ı melekî vasıtasıyla sırrımdan sırrına vâkıf olup, hamd ü senâda oldum. Bu hâlde iken, der-akab şeyhu's-samadânî hazretleri kudûm-ı müşrifleriyle teşrif edip, vâki hâli arz ettik. Hey işte böyle. “*Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.*” (Rahman 26) ma'nâ-yı deryâya daldırdı, çıkardı. Eğer ki o zevki tarif etmek lâzım gelirse nâ-kâbidir ve hem de “*Men lem yezuk lem ya'rif*” (*Tatmayan bilmez.*) meşhurdur.

“*Killet-i taâm, killet-i menâm ve killet-i kelâm ile murakabeye dikkatlice devam ediniz. Avn-i Hakkıla, fenâ-yı sıfat zubûr eder.*”, buyurunca, hemen o dem dizlerine kapandım. “*Aman sultanım! Kapun âzâd kabul etmez, bakîrine himmet.*” deyince mubarek yed-i şerifleriyle zahrımı mess ettiler de “*Evlîyâullah ve yüsellimû teslîmâ'dan almışlardır. Müridin şeybine tesliminin mürid kendi iradesin şeybin iradesinde fena kılmalıdır.*” dedi.

Efendim! Abd-i memlûkun irade nedir? Kendim bilmeyerek iradesiz çıkmış. Aklımı başıma geldi. “*Aman sultanım! Hatâ-pûşum efendimden daima afv beklerim.*” Sükut buyurdular, âh âh! İşaret olundu. Bir müddet bu hâl üzere mürûr-

zaman geçti ve ne âlemdeyim, haberim yoktur. Kastamonu'ya gelirim zindana girerim. Seydişehir'e varırım, cennet misali. Bir gün teveccüh olunup, o hâlde durur iken baktım. Nazar benim değil, söylediğim kelâmda alâkam yok. Lisan, benim değil. Nefs-i nâtuka bilmem. Nâçâr, zahir ve bâtında olan sıfatımdan kat'ı alâka edip, cümle rûhumla ve cismimle ve havâss u kuvâlarla ben beni zât farz ettim. Gördüm ki farz ettiğim dahi isniyet (isnieteyn=ikilik) yine şirk-i hafidir. İstîğfar edip el kemliğinde ne alakam var diyerek nâçâr kaldım. Zâtımı mahv u fânî kaldım. Fakat yine talebten fâriğ olamadım. Aman sultanım, dedim. Çünkü yok, ne ister.

Hazret-i Şeyh kuddise buyurdular: "Yavrum! Ve't-talebu aynu'l-bu'd" buyurdular. Ben bu benliğimle ne belaya uğradım ve ne derde giriftarım. Aman Yâ Rab! deyip dururken, yani tefekkür edip mahvda iken "O Allah, Evvel'dir, Âbir'dir, Zâbir'dir, Bâtın'dır. O her şeyi bilendir." (Hadid 3) ve "Bilesiniz ki O, her şeyi kuşatmıştır." (Fussilet 54. âyetin bir kısmı.) sırrımda zahir olup, "Mûtû kable en temûtû" (Ölmeden evvel ölünüz.) sırrına mazhar olmayı arzu ettim.

5. Nefs-i Râziye

Hazret-i Şeyh kuddise sırruhû, bak, diye teveccüh buyurdular. Kendimi yokladım. Yine şirk-i hafi ki, bir ben bir de arzum var. Ağladım güya, bu dahi yalan. Ne derde düştüm ki, o sırada münacaat etme, teveccüh etme, talep etme. Bir garib hâl ki hâlli müşkil. Nâçâr cümlesin sahibine teslim edip, Bâb-ı Rızâ'da mukîm olup, hâlet-i nez'de sâhib-i firâş olan hasta gibi tarifi mümkün olmayan bir makamda daima muntazır olup, akl-ı bî-şuûr, aynı meyyit gibi bir zaman bu hâl üzere vakit mürur etti. Sonra Hazret-i Şeyh, "İstefî kalbeke" (*Kalbine danış.*) hadîs-i şerifini kıraat buyurdular.

Baktım ki sırrımda bî-harf u bî-savt irci'î gibi bir hâl zuhur etmekle ol anda tarifi mümkün olmayan bir lezzet-i manevî vaki' olup, mest u medhûş olduğum hâlde kaldım. Bir vakit sonra bîdâr oldum. Hazret-i Pîr'e söyledim.

"Oğlum! Mürid davasında bulunañlar akl-ı maâş ile bu esrâra vâkıf olmazlar; davadan fâriğ olup, ğassâl yedinde meyyit gibi şeyhe teslim olmayınca."

Efendim öyle kimselere kanaat gelmez.

"Yavrum! Zahir ulemâsı dahi münkirdir. "el-hâlu lâ yu'raf bi'l-kâli" (*Hâl, sözle bilinmez.*) "Hepsi Allah katındandır." (Nisa 78'in bir kısmı) âyet-i kerimesinde ayândır." buyurdular.

Bu bâtin ilminin hadd-i nihayeti yoktur, buyururlar idi. Hakir dahi rûhâniyetlerinden işaretle alâ kader-i ukûlihîm bir nebze riyazette olan insan kâmil olmasının tarihi beyan olundu. İhvâna yâdigar olur. Belki bir munsif nazar eder de, kendi hâlini bilir. Cân u dilden dikkatle mutâlaa eden sâkin, sâlik hâlini fikr ettikte, kendisi makam cihetinden hangi şehirde sâkin ve hangi mahallede ülfet edip du-

gur. İnsaf ederse ona göre hareket eder. Bâb-ı rızâyı bulup ve bilip rahmet okur.

Cenâb-ı Habîb-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurmuşlardır ki:

"Tabkikan beden-i insanda bir lahm vardır ki, kaçan ol salâh olsa, cemi'-i beden ıslah olur; ve kaçan ol fâsîd olsa cemi'-i beden fâsîd olur. gâb olunuz ki o, kalb-i insandır." Pes o kalbin ıslâhı cümleden ehem ve elzemdir. Zira gönül bir nâfizü'l-hükm-i sultandır ki, cemî-i a'zâ-yı beden onun huddâm ve reâyâsıdır. Ve kalbin ıslâhı odur ki, onu evsâf-ı zemîmeden tahliye (temizleyesin) ve evsâf-i hamîde ile tahliye edesin (süsleyesin). Yani ol hazretin akvâl ve ef'âl ve ahlâkına tebeiiyetle izince gidilmek elzemdir. Zira ki Cenab-ı Peygamber sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, "Mekârim-i ahlâkı tekmil için ba's olunmuştum." buyurmuştur. İnsan ahlâk-ı hamîdesiyle iki cihan saadetine nâil olduğun duyurmuştur.

Hemen Cenâb-ı Hak ve tekaddes hazretleri cümle ihvan kardeşlerimizi istikametden ayırmayıp, rezâil-i ahlâktan halâs edip, ahlâk-ı hamîde ile muttasıf olan kullardan eyleye. Sevgili Habîb hurmetine âmin, yâ Muîn.

Bi-hurmeti Seyyidi'l-Mürselîn ve'l-Hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

*Elest bezminde ben ikrar verdim
Verdiğim ikrarı imandan aldım
Baka seyran gördüm özümde
Mubabbet pazarı seyrandan aldım*

*Hâhkım balk etti turâbdan beni
Bana mekân etti ana rahmini
Anda ihsan etti bu cân u teni
Vakit tamam oldu dünyaya geldim*

*Okuttular beni kalmadım câbil
Bir zaman yürüdüm ilmile âmil
Terbiye eyledi bana bir kâmil
Dersimi mekteb-i irfândan aldım*

*Bildiğim unuttum eyledim feryâd
Derdime dil dönmez isterim imdâd
Her bir kelâmında vardır bin irşad
Hil'atim sobbeti sultandan aldım*

*Can gözü gafletten açıla düştü
İkilik perdesi seçile düştü
Kudret hazinesi saçıla düştü
Bu kitap bahr-i ummândan aldım*

Geçtim dünyadan erkandır işim
Zira bidayettir benim yoldaşım
Çeşm-i pür-bûnum akıttı yaşım
Yeşil bayrak piri sultandan aldım

Âlem baştan başa bir seyrân-gâhtır
Gir gönül şehrine gör ne dergâhtır
Bu bir gizli esrâr-ı kudretü'llâhtır
Defterimi âlî divandan aldım

Hakikattir işim bile katmazam
Her kişiye sırrım beyan etmezem
Kadrini bilmeze cevher satmazam
Bu pendî bir kâmil insandan aldım

İbvan çalışır sen var kirasına
Derman mı saklanır dert arasına
Merbem mi sarılır aşk yarasına
Hikmet-i hakîki Lokman'dan aldım

Gerçi batâ ile ısyânım çoktur
Kalmadı gönülümde benliğim yoktur
Dört kitabı ikrar eyledim baktır
İmânı Hazret-i Kurân'dan aldım

Şeriat sancağı geldi dikildi
Marifet yolunda dürler döküldü
Pirden himmet oldu gül-bend çekildi
Tarikat kemendin erkândan aldım

Hakikat yolunda nice yıl savaş
Gözümde akıttım al kan ile yaş
Bir vakit az verdi ekmele ile aş
İcâzeti âlî makamdan aldım

Muhabbet görünmez bilmem neredir
Cümle ayân lâkin bize perdedir
Esrâr-ı hakikat gizli yerdedir
Hakikatı Şâh-ı Merdân'dan aldım

Gel düşünme akla sığmaz bu ilim
Bir âlî dergâha uğradı yolum
Kanlı yaş akıttım bilmem ne kalem
Mecrâ-yı çeşmimi giryândan aldım

اجازتی عالی میداندن الدم
محبت کورنیز بلغم نرده در
جمله عیان لکن بزه پرده در
اسرار حقیقت کیزی برده در
حقیقتی شاه مرداندن الدم
کل دوشو نمده عقل صغیر علم
بر عالی در کاهدا و غرای یوم
قائلی باشا قدم ببلم نه قلم
مجرای چشمه کمر باندن الدم
همتی پیرایله حکیم اولایم
یاره لیلر کلسون حرهم صریم
قلبی فور جلیبان قوردی قبرییم
علاجی حانقی عرفاندن الدم
شیخ علمییم نام مردان ویردیلر
وسعت کوره میدان ویردیلر
عشق میداننده سفره سزید
سخاوتلی پیریزداندن الدم
قدیمت هذه الرسالة بعون الله الملك الوهاب
فی صفر الحبر ثلثمائة واربعه وعشرون

*Himmat-i pîr ile hekim olayım
Yaralılar gelsin merbem sorayım
Kalbi kurcalayan kurdu kırayım
İlâc-ı bâzıkı irfândan aldım*

*Şeyh Ali 'yim nâmım Merdân verdiler
Vüs'atime göre meydan verdiler
Aşkın meydanında sofrâ serdiler
Sabaveti pîr-i Yezdân'dan aldım*

Kad temmet hâzihi'r-risâle bi-avnillâhi'l-Meliki'l-Vehhâb
Fî Saferi'l-hayr 1324/Nisan 1906